

МИЛУТИН А. ЉЕШЕВИЋ¹
МИРОСЛАВ МАРКИЋЕВИЋ¹

ГЕОГРАФСКЕ ПРЕМИСЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ

Извод: У савременом свету заштита и унапређење животне средине представља приоритет глобалног друштва заједно са настојањима за постизањем трајног светског мира, економског раста, социјалне правде и демократије. Економски развој базиран на неодговорном коришћењу природних богатстава већ је изазвао бројне последице: Више нема дилеме да снажна економија и здрава животна средина кореспондирају и међусобно се условљавају.

Кључне речи: одрживи развој, транзиција, рурални развој, животна средина, економија.

Abstract: In the contemporary world, environmental protection and improvement priority a global society, together with efforts to achieve lasting world peace, economic growth, social justice and democracy. Economic development based on the irresponsible use of natural resources has been caused by a number of consequences. No dilemma that a strong economy and healthy environment and correspond to each condition.

Key words: sustainable development, transition, rural development, environment, economy.

Појам одрживог развоја

Да би се постигао развој, усклађен са потребама и ограничењима природе, у Рио де Жанеиру је 1992. године одржана Конференција УН о животној средини и развоју где је оцењено да је потребно обезбедити везе између економске политике и политике заштите и унапређења животне средине на свим нивоима друштвених заједница и у свим секторима привреде и непривреде и интегрисати их у савремене међународне трендове. Наша земља је подржала документа из Рио *Појам одрживи развој се може дефинисати као интегрални економски, технолошки, социјални и културни развој усклађен са потребама заштите и унапређивања животне средине и који омогућује садашњим и будућим генерацијама задовољење њихових потреба и побољшање квалитета живота*. Основни модел одрживог развоја се заснива на следећим премисама (Љешевић, 2001):

- Економска и технолошка ефикасност заснована на продуктивности рада и рационалности природних ресурса и радних потенцијала;
- Социјална обезбеђеност и могућност задовољења друштвених потреба;
- Хуманост развоја што подразумева задовољење образовних, здравствених, верских потреба, а пре свега права на ефикасну демократију;
- Уравнотежен демографски развој и адекватан просторни размештај становништва;
- Пуна могућност задовољења културних потреба;
- Рационална експлоатација природних ресурса и сагласје са еколошким капацитетима и геодиверзитетом простора;

¹ Др Милутин А. Љешевић, редовни професор, Европски центар за мир и развој, Универзитет за мир Уједињених нација

Мирослав Маркићевић, дипломирани географ, Седма београдска гимназија; Београд

- Заштита и унапређење животне средине у смислу функционисања здравља, живота и рада, али и културних, естетских и рекреативних потреба становника;
- Заштита природних и културно-историјских добара и других националних и државотворних вредности како у смислу задовољења научних, образовних потреба и ради очувања биодиверзитета.

Транзициони процеси – пут ка одрживом развоју

Почетком деведесетих година XXI века дошло је до радикалне трансформације социјалистичких земаља, међу њима и СФР Југославије, што је представљено распадом планске и преласком на тржишну привреду. Ово је означено као процес транзиције. Овакво схватање сматра се *уским*, односно *редукционистичким схватањем транзиције*, које не одговара стварности у својој потпуности. Наиме, у западној литератури појам транзиције се јавља од 70-тих година прошлога века (Ц. К. Галбрајт, А. Тофлер, П. Дракер, К. Попер), као „ознака за **прелаз индустријског у постиндустријско или информатичко друштво**. Географска рефлексија овог процеса јесте стварање *континуелне информационе сфере*. Процес транзиције је, дакле, историјски, онтолошки, јединствени светски процес. Бившим социјалистичким земљама, међу њима и нашој, иманентно је, ипак прво, уже, схватање, односно напуштање командне привреде и прелазак на привреду чије су главне детерминанте: „афирмација приватног предузетништва и предузећа као основног привредног субјекта у стицању профита као једног од основних метода производње.” (Првуловић, 1995).

Ако географију схватимо као науку чији се предмет у најкраћем може одредити тријадом *природа – становништво – привреда* онда већ добијамо одређене назнаке. Улога географа се, по Хагету, своди „на обезбеђивање информација о просторном размештају појава и информација о квалитативним својствима географске средине, а нарочито о разликама у оквиру те средине – регионални концепт” (Љешевећ, 2002).

У географским истраживањима се најчешће као главни (често и једини) задаци узимају детерминисање распрострањености и распрострањења (Јанковић, Атанацковић, 1999) неког географског објекта, појаве или процеса. Реч је заправо о просторној (локализацији) и генетској детерминацији предметног географског објекта, појаве или процеса. Ако би се задатак географског истраживања свео само на давање одговора на питања где се нешто налази и чиме је то условљено (па макар и веома суптилним географским законитостима), онда би географија изгубила своју самосталност у систему наука и могла би се, посредством географског детерминизма, подвести у оквиру филозофије историје.

Транзициони процеси доводе до низа промена у географском простору:

- промена функција градских и сеоских насеља, услед смањења запослености у индустрији, а порасту у терцијарним делатностима, раст „сиве економије”;
- благог пораста сеоског становништва, нарочито у приградским и насељима поред саобраћајница, што се условно може назвати „*псеудо-реаграризацијом*”;
- притисака на животну средину у смислу претеране експлоатације ресурса, потенцирања комуналних проблема (Милошевић, М.В., Маркићевић, М., 2003), неадекватне обраде пољопривредног земљишта, угрожавање заштићених природних добара.

Овако дефинисани задаци географског проучавања и овлаш скициране карактеристике транзиционих процеса дају смернице за управљање одређеним простором на постулатима одрживог развоја, који треба да обезбеди уравнотежен развој еколошког, економског, социјалног и културног подсистема и интер генерацијску правду, која подразумева могућност и будућих генерација да задовоље своје потребе.

Одржива пољопривреда

Из дефиниције појма одрживог развоја може се деривирати дефиниција појма *одржива пољопривреда* као делатност производње хране код које су усклађени еколошки (преко еколошке валенце и „капацитета” простора), економски (висока продуктивност производње, односно висок степен утилизације ресурса простора) и социјални (задовољно становништво) аспекти одрживости.

Свака пољопривредна култура има одређене еколошке захтеве (сума температура у вегетационом периоду, количину падавина, земљиште одређеног минералног, хемијског састава, физичких особина итд.). Распон вредности неког еколошког елемента у оквиру кога је могуће одржавање дате културе назива се *еколошком валенцом*. Са променом еколошких услова и превршењем вредности еколошке валенце долази до угинућа дате пољопривредне културе и смањења или ишчезавања њеног ареала.

Почетак проучавања могућности одрживог развоја пољопривреде на одређеном простору представља детерминисање ареала еколошког оптимума одређених култура. Ово истраживање је унеколико олакшано, али и отежано чињеницом да пољопривреда на овим просторима представља традиционалну делатност са укореењеним навикама традиционалног сељаштва (нпр. Драгачево као традиционални ареал производње кромпира, ужички крај – производња шљива, итд.), што се огледа у чињеници да је агроеколошко рејонирање на тим просторима већ на један животни начин и извршено. С друге стране, чињеница да се налазимо на почецима транзиционих процеса, који подразумевају и радикалне промене у простору односно интензификацију утилизације ресурса територије на постулатима одрживог развоја, накнадно ипак актуелизује питање проучавања еколошког капацитета територије. Методолошки апарат за детерминисање ареала еколошког оптимума представља *вредновање (бонитација) природних извора, услова и ресурса*.

Истраживање еколошког подсистема система одрживог развоја се не завршава на овоме. Развојем пољопривреде на одређеном простору долази до трансформације иницијалног природног предела у културни (или природно-културни) предео. Овакве промене предела морају бити извођене нарочито пажљиво на оним просторима који се одликују остелјивом природном равнотежом (динамичком хомеостазом) као што су *заштићени природни предели* (национални паркови, специјални резервати природе, предели изузетних одлика, парк-шуме, итд.). На просторима општине Чачак, на пример, заштићени статус ужива Овчарско-кабларска клисура као предео изузетних природних одлика. У складу за законском регулативом (Закон о заштити животне средине, Уредба о проглашењу Овчарско-кабларске клисуре за предео изузетних одлика) на просторима заштићеног природног добра лимитиране су и забрањене све делатности које на њега могу негативно да утичу. Статус заштићеног природног добра овде делује као лимитирајући и елиминаторни фактор развоја пољопривреде, што значи да у зонирању територије (*Land Use Analyses*) он увек има примарни значај.

Другу компоненту одрживог развоја представља развој економског субсистема. Главна премиса парадигме о одрживом развоју јесте да еколошки и економски развој нису колизионе делатности, које се међусобно искључују и ограничавају, већ да између њих постоји и позитивна узајамна спрега. Наиме поштовање еколошких законитости доводи до оптимизације коришћења (повећања продуктивности) ресурса, смањења шкарта, продужења временског периода експлоатације ресурса, смањења негативних последица по животну средину који би могли да настану услед нерационалне експлоатације ресурса (акциденти и инциденти), повећање продуктивности радне снаге, итд.

Одређени простори могу се налазити у оквиру еколошке валенце за одређене пољопривредне културе, а да буду далеко од тржишта пољопривредних производа, што преко високих транспортних трошкова знатно повећава цену производа, који онда није конкурентан на тржишту. Ограничавајући фактори рентабилности пољопривредне производње могу бити:

- екстензиван начин обраде,
- удаљеност од пољопривредног тржишта,
- недостатак радне снаге на селу,
- уситњеност поседа,
- екстерни фактори: отвореност ширег, националног, тржишта за најчешће јефтине пољопривредне производе из увоза, итд.

Свакако да се јавља проблем компаративног корелисања економских и еколошких појава, које представљају диспаратне категорије. Ово је могуће решити на два начина:

- Економским вредновањем еколошких појава на тај начин што се узима да је у границама еколошке валенце продуктивност пољопривредне производње различита, што је проблематично, јер тиме еколошки фактор губи своју самосталност и најважнији значај ограничавајућег фактора пољопривредне производње;
- Увођењем категорија формалне логике односно логичког рачуна (конјункције). На овај начин се посебно вреднују еколошки (одговором на питање: да ли се дати простор налази унутар ареала еколошког оптимума?) и економски фактори (одговором на питање: да ли се рентабилност производње налази испод криве рентабилности у датом месту?) пољопривредне производње. Тек ако су оба фактора задовољена сматра се да постоје повољни услови за интродукцију те делатности. Оба фактора, имају елиминаторни значај.

Одрживи развој подразумева хармонизовани развој три subsystema система животна средина: природног (еколошког), економског и социјалног (културног).

Методолошка операционализација концепта одрживе пољопривреде

На основу свега наведеног може се констатовати да је управљање простором на премисама одрживости (у овом случају развој одрживе пољопривреде) најпре могуће тамо где су задовољени сви ови (еколошки, економски и социјални) услови.

Истраживање могућности развоја одрживе пољопривреде мора се заснивати на **геосистемском приступу** који подразумева сагледавање реверзибилног односа пољопривредне делатности и географског простора (предела) у коме се она одвија. Географски простор се, с једне стране, посматра као динамичан (временски променљив) систем локационих фактора за развој пољопривреде, а са друге стране, пољопривреда се анализира као импулс квалитативне трансформације географског пејсажа.

Класично (нормативно) географско истраживање као основну дихотомију познаје диференцирање географских појава на природне (физичко-географске) и друштвене (друштвено-географске и/или социо-економске). Истраживање одрживог развоја (посредством социјалне компоненте одрживости) мора бити проширено новим диференцирањем географских појава и процеса на: објективне (које обухватају физичко-географске и друштвено-географске појаве и процесе) и субјективне (бихејвиоралне). Најбољи епистемолошки алат за постизање овог циља је метод вредновања (евалуације) географских потенцијала. Алгоритам поступка вредновања је следећи:

- *одређивање валоризационе намене*. Већина радова који се баве валоризацијом географских (у највећем броју случајева) природним потенцијалима (Ј. Ђорђевић, М. Бурсаћ) прескачу ову прву фазу и дају некакаве универзалне валоризације, које нису

синтезне (у смислу *a posteriori*), на пример евалуацију природних потенцијала за развој пољопривреде, па чак и шире – привреде. Познато је да различите пољопривредне гране имају сасвим различите „еколошке преференције”, па је самим исправним одређивањем валоризационе намене одређен и читав каснији ток валоризације. Узмимо као пример повртарство и високо планинско сточарство. Док је прва делатност (интензивно, високопродуктивно повртарство) готово ограничена на алувијалне равни река, друга делатност практично у условима наше земље нема природних ограничења;

- након дефинисања валоризационе намене приступа се *одређивању скале бонитета*, којом се дефинише ранг значаја појединачних географских појава за развој одређене пољопривредне делатности и степен задовољности тих услова. Одређивањем скале бонитета постиже се рангирање географских појава које детерминишу могућности развоја одрживе пољопривреде (приписивањем различитог броја бодова и елиминаторног значаја неким од њих), али и квантификовање метода, чиме су задовољени услови објективности и транспарентности метода;

- на основу дефинисане валоризационе намене и скале бонитета приступа се *елементарним вредновањима* појединачних географских појава и процеса који детерминишу у ком степену су задовољени услови за развој одрживе пољопривреде (елементарна валоризација);

- процес евалуације се завршава давањем *синтезне оцене* (одговора на питање: да ли, у којој мери и где постоје) потенцијали за развој одрживе пољопривреде, што се постиже сумирањем бодова појединачних просторних јединица из претходно спроведених елементарних вредновања, односно преклапањем карти елементарних валоризација чиме се добија синтезна карта могућности за развој одрживе пољопривреде (*олеатни приступ*).

Еколошка компонента развоја одрживе пољопривреде

Одрживи развој подразумева, у основи, привредни развој, који неће оставити негативне последице у животној средини. Пољопривреда је, од свих осталих грана привреде, у највећој мери зависна од услова и ресурса животне средине, због чега је неки називају и „фабрика под ведрим небом”.

Методологија истраживања еколошке компоненте одрживог развоја подразумева најпре проверу актуелног агро еколошког зонинга територије, будући да је он резултат дугвремене праксе, а и пољопривредно становништво се одликује резистентношћу према иновацијама. У том смислу, важно је испитивање последица које актуелни начин обраде земљишта оставља у животној средини. Највећим променама изложено је пољопривредно земљиште, које због неадекватне експлоатације бива деградирано, односно изложено ексцесивној ерозији. На њему се најпре појављују деплезионе пеге (последича фитогене ерозије), а оно касније због промењених физичких (механичких) и хемијских одлика бива изложено и спирању (денудацији). Због тога је неопходно истраживање интензитета ерозије земљишта, у функцији начина обраде, али и својстава терена (нагиба, педолошких одлика, падавина, температура, водног режима територије, густине насељености,...). За ово су нарочито погодни емпиријски и хидротехнички метод истраживања. Неадекватан начин обраде може проузроковати и активирање клизишта, па је и израда студије потенцијалних клизишта такође неопходна. Неадекватан начин обраде земљишта (нарочито претерана употреба агрохемијских средстава) може довести и до загађења земљишта, воде и ваздуха због чега је у корпус метода којим се истражује утицај актуелног начина обраде земљишта неопходно укључити и хемијске, физичке, физичко-хемијске и биолошке методе истраживања.

Интродуковање неке пољопривредне културе у пољопривредни предео захтева претходно вредновање природних потенцијала територије. Само вредновање зависи од еколошких преференција сваке појединачне културе и оне су предмет проучавања специјалистичких пољопривредних дисциплина. Тако, на пример услови за одгајање парадајза на одређеном простору су следећи (Лазих, 2001):

- минимална температура приземног слоја ваздуха у време ницања 12 до 16°C, а оптимална од 22 до 26°C;
- врло је осетљив на појаву мраза; на температури од -2°C долази до разарања биљног ткива;
- потребна велика количина светлости (хелиофита);
- нема високих захтева за водом, мада добро реагује на наводњавање;
- боље успева на лако песковитим земљиштима од тешких и влажних;
- реакција земљишта треба да буде слабо кисела до неутрална.

У том смислу вредновање природних услова за узгајање парадајза треба да обухвата: температуру приземног слоја ваздуха у време ницања биљке (ово је елиминаторни фактор), инсолацију, падавине, водни режим територије, могућности наводњавања, физичка својства и рН-вредност земљишта.

Вредновање природних потенцијала за неку општију намену могуће је тек *a posteriori*, као синтезно вредновање на основу еколошких преференција појединачних култура, а најопштија валоризација за најопштије намене (пољопривреда, индустрија, туризам, и др.) даје уопштене резултате са врло скромним могућностима примене и произилази из шематског (негеографског, изотропног) сагледавања простора и непознавања утицаја појединачних култура (начина обраде, технологија) на животну средину.

Економска компонента развоја одрживе пољопривреде

Квалитативне промене у пољопривредној производњи базиране на темељима одрживости имају и значајне економске последице. Традиционална пољопривреда не може се сматрати одрживом, јер је реч о екстезивној пољопривреди која се одликује ниском продуктивношћу и значајним притиском на основни ресурс – земљиште. Таква пољопривреда не може да задовољи ни социјалне потребе сеоског становништва и као таква не може да заустави негативне процесе везане за сеоска насеља (смањење броја становника због иселјавања, старење сеоског становништва, промена катастарске структуре земљишта у сеоским насељима, деградација земљишта, итд.).

Економске последице традиционалне пољопривреде могу се изразити кроз разлике, који се могу дати у новчаним јединицама, између актуелних приноса, који су последица таквог привређивања и потенцијалних приноса који би се остварили оптималним начином обраде земљишта. Такође, оваквим начином привређивања долази до деградације земљишта (ерозије и загађења земљишта), што опет доводи до смањења његове продуктивности, а у екстремним случајевима и до искључивања из пољопривредне намене. Због свега овога, а у циљу развоја одрживе пољопривреде, потребно је предузимати одговарајућих мера, као што је, између осталог, заштита земљишта од ерозивних процеса, што опет има своју цену и постаје предмет економских анализа.

Анализа економских импликација развоја одрживе пољопривреде може се спровести у светлу *теорије прагова развоја и анализе трошкова и добити (cost-benefit analysis)*. У том смислу, нижим праговима развоја (ограничењима који доводе до повећања трошкова привређивања) могу се сматрати сва улагања која се врше у датом простору, али не прелазе унапред одређени праг рентабилности. Граничним прагом развоја (ограничење које елиминише нов начин привређивања на одређеном простору) се на првом месту сматра све оно што води еколошком хазарду (бољи је енглески израз *ecological adversity* – неповољни еколошки исход), као што је

изазивање ексцесивне ерозије или активирање клизишта, али и акцидентна загађења основних медијума животне средине (земљишта, воде и ваздуха), уништавање аутохтоног биљног и животињског света. Такође, граничним прагом развоја сматрају се и сва она улагања која прелазе праг рентабилности, односно немају оправдања у повећању добити од новог начина привређивања.

Кост-бенефит анализа подразумева израду биланса где је на једној страни дата структура трошкова (губитака, расхода), а на другој структура добити (приноса). Традиционалну пољопривреду одликује негативан биланс, због чега се становништво и одлучује да напусти пољопривреду. Обрнуто, одржива пољопривреда мора да има позитиван биланс. Обим улагања (трошкова) одређен је „капацитетом простора”, тј. оптималном (не и максималном) продуктивношћу. Одредивост биланса се постиже увођењем input – output матрице, којом се приказују непосредни ефекти појединачних мера увођења одрживости на појединачне ставке позитивне стране биланса, па тако и на стање животне средине (оне елементе који се могу квантификовати, тј. изразити новчаним јединицама).

Социјална компонента развоја одрживе пољопривреде

Одрживи развој као парадигма на којој се заснива савремено привређивање, а међу њима и пољопривреда, мора да равноправно са еколошким и економским аспектима одрживости сагледава и човека са свим њему иманентним својствима; другим речима не сме да запостави ни социјалну, психолошку, цивилизацијску, културну, интелектуалну, духовну специфику човекове личности. У економској делатности, или шире управљању простором (на принципима одрживости) човек се може сагледавати као (Љешевић, 2002): управљачки човек, односно субјект управљања; човек потрошач; човек као показатељ стандарда потребе коришћења средине.

Посматрано у контексту могућности развоја одрживе пољопривреде прва ставка ове трихотомне поделе може да представља човека као пољопривредног произвођача у најширем смислу речи (планера, менаџера, непосредног пољопривредног произвођача, иноватора, итд.) – простије радну снагу, која представља најзначајнији социогеографски потенцијал развоја одрживе пољопривреде. Чак и груб покушај детерминације обима појма пољопривредног произвођача из претходне реченице наводи нас на нужност проучавања демографских структура радне снаге у пољопривреди, али и њеног просторног размештаја, бројности, густина насељености (општих, руралних и аграрних), природног и механичког кретања и демографских прогноза. Друга ставка ове поделе предмет је разматрања читавог економског аспекта одрживог развоја и својствен је управо новом тржишном моделу привређивања који у центар поставља потребе тржишта (потрошача), док трећи став најбоље указује на реверзибилни однос пољопривреда – предео у коме се она одвија, јер се пред човека постављају питања:

- да ли су ресурси простора максимално искоришћени са становишта профитабилности производње и
- да ли тај притисак који се врши на предео у процесу производње оставља могућност саморегулације предела, односно одржавање предела у стању динамичке хомеостазе.

Анализа социјалне компоненте одрживе пољопривреде, обухвата две групе показатеља:

- објективне – демографске показатеље, који се односе на пољопривредно становништво и радну снагу у пољопривреди и
- субјективне – који су предмет разматрања бихејвиоралног приступа.

Литература

- Gilpin, A. (1999). *Environmental Economics – A critical overview*, New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Hanink, D. (1997). *Principles and Applications of Economic Geography – Economy, Policy, Environment*, New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Hunt, D. & Johnson, C. (1995). *Environmental Management Systems – Principles and Practice*, London: McGraw-Hill Book Company
- Ryding, S. O. (1992). *Environmental Management Handbook*, Amsterdam – Oxford: IOS Press.
- Војковић, Г. и Тодоровић, М. (1998): Основне теоријско-методолошке поставке утврђивања „резерви” радне снаге у пољопривреди, *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић” САНУ*, књ. 47-48, Београд.
- Ђорђевић, Ј. (1995): *Евалуација природних потенцијала на примеру сливова Јабланице и Ветернице*, Београд: Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Посебна издања, књига 47.
- Лазић, Ј. (2001): Уређење пољопривредног простора са аспекта интензивирања повртарске производње у Војводини, У *Зборник радова XIV конгреса географа Југославије*, Београд: Српско географско друштво, pp. 187-192.
- Љешевић, М. (2002а). *Животна средина – теорија и методологија истраживања*, Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- Љешевић, М. (2002б): *Рурална екологија*, Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- Љешевић, М., Миљановић, Д. (1997): *Еколошки аспекти регионализације географске средине*, Београд: Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Посебна издања, књига 51.
- Маркићевић, М. et al. (2001): *Географска трансформација села Ваљевске подгорине* (у рукопису), Ваљево: ИС Петница.
- Милошевић, М.В., Маркићевић, М. (2003): Геоморфолошки процеси и облици у функцији детерминисања оптималних микролокација за депоније. *Гласник Српског географског друштва*, 83 (2), 87-99
- Радловић, Ј. et al. (1997). *Животна средина и развој – концепт одрживог развоја*, Београд. Савезно министарство за развој, науку и животну средину.
- Степић, М. (1993). Неки теоријски приступи проучавању просторне организације приградске пољопривреде, У *Зборник радова Географског факултета Универзитета у Београду*, 41.
- Тодоровић, М. (2002). *Основе типологије и регионализације пољопривреде Србије*, Београд. Српско географско друштво.
- Филиповић, Д. (2001). Планирање животне средине – корак ка одрживом развоју, У *Зборник радова XIV конгреса географа Југославије*, Београд: Српско географско друштво, pp. 181-186.
- Илић, Б. (1995). Транзиција као светски или регионални процес, У *Актуелна питања савремене политичке економије*, Београд: Савремена администрација.
- Првуловић, ЈБ. (1995). Актуелна питања транзиције у постсоцијалистичким земљама, У *Актуелна питања савремене политичке економије*, Београд: Савремена администрација.

MILUTIN A. LJEŠEVIĆ
MIROSLAV MARKIĆEVIĆ

S u m m a r y

PREMISES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE

Sustainable development implies the harmonized development of the three subsystems of the environment: natural (ecological), economic and social (cultural). These views are often not consistent with the objective environmental and economic indicators. In the context of the possibility of the sustainable agriculture development trihotome first item of this division can be a human being of agricultural producers in the broadest sense of the word (planners, managers, direct agricultural producers, innovators, etc.). Simply work force, which is the most important socio geographical potential of the sustainable agriculture development. Even rough attempt determination scope the notion of agricultural producers in the previous sentence says us the necessity of studying the demographic structure of the labor force in agriculture, but also its spatial reallocation, the number, population density (general, rural and agricultural), natural and mechanical movement and the demographic forecast

On the basis of all the above can be noted that the management at the premises of sustainability (in this case, the development of sustainable agriculture) first where possible are met, all of these (environmental, social, and economic) conditions, is in cross-section of ecological optimum curve, the curve of profitability and social factors.

Research opportunities for sustainable development agriculture must be based on geosystems approach, which involves observing reversibility of agricultural activities and geographic space (landscape) in which it is carried out. Area is, on the one hand, viewed as a dynamic (time variable) system locality factors for development of agriculture, and on the other hand, agriculture is analyzed as a function of qualitative transformation of geographical landscapes.